

Františkovo slovo

č.208

Zasvěcený život je živé setkání s Pánem v Jeho lidu

Papež ve Spojených arabských emirátech - 1. den

Papež ve Spojených arabských emirátech – 2. den

Obviňují mne, že se nechávám používat od muslimů, ale i od novinářů

výtah hlavních myšlenek z promluv papeže Františka a zpráv z Vatikánu. Plné znění naleznete na stránkách Radio Vaticana.

Zasvěcený život je živé setkání s Pánem v Jeho lidu

Dnešní liturgie prezentuje *Ježíše jdoucího vstříc svému lidu*. Je to svátek setkání: novost Dítěte potkává tradici chrámu; příslib dochází naplnění; mladí, Maria a Josef, se setkávají se starými, Simeonem a Annou. Zkrátka všichni se setkávají, když přichází Ježíš.

Co to říká nám? Předně, že jsme také povoláni přijmout Ježíše, který nám jde vstříc. *Setkat se s Ním*. V životě se potkává Bůh života každý den, nikoli občas, nýbrž každý den. Následovat Ježíše není rozhodnutí, které se přijímá jednou pro vždy, nýbrž denně. Pán se nepotkává virtuálně, nýbrž bezprostředně, v životě, v konkrétnosti života. Jinak se Ježíš stane jenom krásnou vzpomínkou na minulost. Jakmile Jej však přijmeme jako Pána života, střed a pulsující srdce všeho, pak žije a ožívá v nás. I nám se tak přihodí to, co se stalo v jeruzalémském chrámu. Okolo Ježíše se všechno setkává, a život se stává harmonickým. S Ježíšem přichází odvaha jít dál a síla obstát. Setkání s Pánem je zdroj. Proto je důležité se vracet k pramenům: upamatovat se na rozhodující setkání s Ním, oživovat první lásku, popřípadě si svůj příběh lásky s Pánem sepsat. Prospěje to našemu zasvěcenému životu, aby nebyl *časem, který je pryč, nýbrž časem setkání*.

Pokud se upamatujeme na svoje zakládající setkání s Pánem, všimneme si, že nebylo nějakou soukromou záležitostí mezi námi a Bohem. Nikoli. Vzkvetlo ve věřícím lidu, po boku mnoha bratří a sester, v konkrétních místech a časech. Říká nám to evangelium, které ukazuje, jak se *setkání uskutečňuje v Božím lidu*, v jeho konkrétních dějinách, v jeho živých tradicích: v chrámu, podle Zákona, v prorocké atmosféře, společně s mladými a starými (srov. *Lk 2,25-28.34*). Tak je tomu i se zasvěceným životem, který klíčí a vzkvétá v církvi. Pokud se izoluje, uvadá. Zraje, když mladí i staří jdou spolu, když mladí nacházejí svoje kořeny a staří přijímají plody. Avšak stagnuje, když jde o samotě, s pohledem upřeným do minulosti anebo se vrhá vpřed ve snaze přežít. Dnes, na svátek setkání, prosme o milost znovu objevit živého Pána ve věřícím lidu a umožnit obdrženému charismatu setkat se s milostí tohoto dne.

Evangelium nám také říká, že setkání Boha s Jeho lidem má svůj začátek i cíl. Začíná se *povoláním* v chrámu a končí *viděním* v chrámu. *Povolání* je dvojí. První povolání je »podle Zákona« (v.22), podle něhož Josef a Maria jdou do chrámu, aby vykonali, co je psáno v Zákoně. Je zajímavé, že text to připomíná jakoby refrémem čtyřikrát (vv. 22.23.24.27). Není to z donucení. Ježíšovi rodiče nepřicházejí, protože musejí nebo aby navenek zachovali nějaký předpis; přicházejí, aby odpověděli na Boží povolání. Potom nastupuje druhé povolání - *podle Ducha* - a to u Simeona a Anny. Také to je mocně zdůrazňováno. V souvislosti se Simeonem je třikrát řeč o Duchu svatém (srov. 25.26.27) a na závěr inspirovaná prorokyně Anna velebí Boha (srov. v.38). Dva mladí se vydávají do chrámu, povolání Zákonem; dva staří byli pohnuti Duchem. Co říká toto dvojí povolání - Zákona a Ducha - našemu duchovnímu a zasvěcenému životu? Že jsme všichni povoláni ke *dvojí poslušnosti*: vůči Zákonu to znamená tomu, co dává životu dobrý řád, a vůči Duchu, který v životě tvoří nové věci. Tak dochází k setkání s Pánem: Duch zjevuje Pána, ale k Jeho přijetí je zapotřebí každodenní věrná vytrvalost. I ta největší charismata nepřinášejí plody bez uspořádaného života. Na druhé straně ta nejlepší pravidla nestačí, chybí-li novost Ducha: Zákon i Duch jdou spolu.

K lepšímu pochopení povolání, jež vidíme v prvních dnech Ježíšova života v jeruzalémském chrámu, můžeme přejít k prvním dnům jeho veřejné služby v Káni, kde proměňuje vodu ve víno. I tam se vyskytuje povolání k poslušnosti, když Maria řekne: »Udělejte všechno, co vám [Ježíš] řekne« (*Jan 2,5*). Všechno. A Ježíš žádá jednu zvláštnost; netvoří ihned něco nového, nevytvoří chybějící víno z ničeho, což by mohl, nýbrž žádá konkrétní a náročnou věc. Žádá naplnění šesti velkých kamenných džbánů určených k očišťování předepsanému Zákonem. Znamenalo to načerpat přibližně šest set litrů vody ze studně, což vyžadovalo čas a námahu, které se zdály zbytečnými, protože nechyběla voda, nýbrž víno! A přece právě z oněch džbánů naplněných »až po okraj« (*Jan 2,7*) Ježíš učiní nové víno. Tak je tomu s námi: Bůh nás povolává, abychom se s Ním setkávali skrze věrnost konkrétním věcem: každodenní modlitba, mše, zpověď, opravdová čínorodá láska, každodenní Boží Slovo a být nablízku - duchovně i tělesně - zejména těm nejpotřebnějším. Jsou to konkrétní věci jako je v zasvěceném životě poslušnost

představenému a řeholním pravidlům. Zákon se plní s láskou, a Duch přidává a přináší Boží překvapení jako v chrámu a v Káni. Voda každodennosti se proměňuje v nové víno, a život, zdánlivě více svázaný, stává se ve skutečnosti svobodnějším.

Vzpomínám si nyní na jednu skromnou sestru, která měla charisma být na blízku kněžím a seminaristům, a včera byl zahájen její beatifikační proces. Tato prostá sestr ničím neoslňovala, ale měla moudrost poslušnosti, věrnosti a nebála se novot. Prosme Pána, aby nám skrze sestru Bernadettu daroval milost ubírat se touto cestou.

Setkání, které se rodí z povolání, vrcholí *viděním*. Simeon říká: »Moje oči uviděly tvou spásu« (Lk 2,30). Vidí Dítě a vidí spásu. Nevidí Mesiáše, konajícího zázraky, nýbrž maličké dítě. Nevidí něco mimořádného, nýbrž Ježíše s rodiči, kteří přinášejí do chrámu pár hrdliček nebo dvě holoubata, tedy tu nejskromnější oběť (v. 24). Simeon vidí prostotu Boha a přijímá Jeho přítomnost. Nehledá něco jiného, nežádá a nechce víc, stačí mu vidět Dítě a vzít Jej do náruče: „*nunc dimittis* – nyní mne můžeš propustit“ (srov. Lk 2,29). Stačí mu Bůh, jaký je. V Něm nachází nejzazší smysl života. Je to vidění zasvěceného života, vidění prosté a ve své prostotě prorocké, kde Pán je na očích a v rukou. Nic jiného netřeba. Životem je On, nadějí je On, budoucností je On. Zasvěcený život je v církvi prorockým viděním. Je *pohledem*, vidoucím Boha přítomného ve světě, třebaže mnozí si Jej nevšimnou; je *hlasem*, který říká: „Bůh stačí, ostatní pomíjí“; je *chválou*, která plyne všemu navzdory, jak ukazuje prorokyně Anna. Byla to velmi stará žena, která prožila mnoho let jako vdova, ale nebyla zachmuřená, nostalgická nebo stažená do sebe. Naopak, nádvakem velebí Boha a mluví pouze o Bohu (v. 38).

Rád si představuji, že tato žena byla výřečná, odporovala klevetění a byla by dobrou patronkou naší konverze, protože chodila sem a tam a říkala: »Tam je! Tamto dítě! Jděte se podívat!«. Líbí se mi si ji takto představovat, jako ženu známou na tom místě.

Toto je zasvěcený život: chvála dodávající radost Božímu lidu, prorocké vidění, zjevující to, na čem záleží. Je-li tomu tak, vzkvétá a stává se pro všechny výzvou, jdoucí proti průměrnosti, proti poklesu počtu duchovenstva, proti pokušení zahrávat si s Bohem snižováním laťky, proti přizpůsobování se pohodlnému a mondénnímu životu, proti stěžování, nespokojenosti a nařikání, proti návykům typu „děláme, co můžeme“ a „vždycky se to tak dělalo“ - to nejsou věty od Boha. Zasvěcený život není přežíváním, není přípravou *ars bene moriendi*, což je dnešní pokušení vzhledem k poklesu povolání, nýbrž novým životem. Je živým *setkáním* s Pánem v Jeho lidu. Je *povoláním* k věrné každodenní poslušnosti a k netušeným překvapením Ducha. Je *viděním* toho, jehož objetím se dostává radosti, tedy Ježíše.

Cesty mimo Itálii

4.2.2019

Papež ve Spojených arabských emirátech - 1. den

1. Oficiální uvítání v Abú Dhábí, setkání s korunním princem šejchem Zájidem al Nahjánem a návštěva v mešitě šejcha Zajda (Zájida), největší stavby svého druhu na světě.

2. „*Lidské bratrství od nás, náboženských představitelů, vyžaduje povinnost zbavit slovo „válka“ jakéhokoli nádechu schvalování,*“ řekl papež na mezináboženském kongresu.

3. Společný **Dokument o lidském bratrství**, podepsaný vrcholnou sunnitskou věroučnou autoritou, vrchním imámem Al Tajíbem a římským biskupem Františkem.

V neděli večer začala 27. apoštolská cesta papeže Františka do hlavního města Spojených arabských emirátů pod františkánským mottem „Učiň mne nástrojem svého pokoje“, které dnes na prvních stránkách cituje většina tamních deníků (*Gulf News, Khaleey Times*). Petrův nástupce přijel do Perského zálivu jako vůbec první papež v dějinách, aby se zúčastnil mezináboženské konference a povzbudil tamní katolické společenství, a to osm století po setkání svatého Františka z Assisi se sultánem al-Malíkem al-Kāmílem.

Ad 1. „Jsme nejšťastnější lidé na zemi, protože jste tady“, přivítal římského hosta na letišti emirátský korunní princ, šejch Zájid al Nahján. Spolu s ním papeže pozdravil vrchní imám egyptské univerzity Al Azhar, Ahmed al Tajíb, který se s Františkem setkává již popáté a doprovází jej během pobytu. Společně s ním je též ubytován ve vládní rezidenci Mushrif Palace, vzhledem k tomu, že v Abú Dhábí není papežské zastupitelství a apoštolský nuncius sem dojíždí z Kuvajtu. Oficiální veřejné uvítání vatikánské delegace se nicméně konalo dnes v pravé poledne v nedávno dostavěném (2017) prezidentském paláci, rozlehlém komplexu sněhobílých budov, nad nímž se vypíná sedmdesát kupolí. Papež František pozdravil řadu představitelů federálního státu a poté zhruba dvacet minut soukromě hovořil s korunním princem.

Odpolední program zahájila návštěva velké mešity šejcha Zajda (Zájida), jedné z největších mešit světa, pojmenované po zakladateli a prvním prezidentovi Spojených arabských emirátů, jehož tělo odpočívá v přilehlém mauzoleu. Stavba, která může pojmut až čtyřicet tisíc lidí, se kromě své monumentálnosti či nákladnosti použitého materiálu a výzdoby vyznačuje několika světovými rekordy, počínaje největším kobercem na světě po obří lustr z pravého zlata a křišťálu. V rámci architektonického komplexu nicméně najdeme také knihovnu a kulturní centrum, které nabízí vzdělávací a turistické programy. Papeže Františka v mešitě očekávali tři emirátské ministři – zahraničních věcí, kultury a tolerance, což je nedávno zřízený úřad v rámci letošního Roku tolerance, který Emiráty vyhlásily. Římský biskup se v mešitě asi na půl hodiny soukromě setkal s šestadvacetičlennou Radou starších, nezávislou muslimskou organizací, sídlící v Abú Dhábí, a poté se odebral do Zakladatelova památníku, který popisuje život a dědictví zesnulého šejcha Zajda.

Na tomto místě od neděle probíhá mezináboženský kongres o bratrství, jehož se účastní asi 700 pozvaných osobností různých vyznání. Konference se zaměřuje na trojici témat: „Principy mezilidského bratrství“, „Společná odpovědnost za dosažení mezilidského bratrství“ a „Mezilidské bratrství jako výzva a příležitost“. Na její dnešní odpolední program, který zahájili emirátský korunní princ, dále viceprezident a premiér, Mohammed bin Rašín al Maktúm, a vrchní imám Al Azhar, byli pozváni také státní představitelé hostitelské země, jelikož je papež František v rámci krátkodobé cesty nepozdravil odděleně. Přítomen byl diplomatický sbor při Spojených arabských emirátech. Mezi účastníky byl egyptský prezident Al Sisi nebo marinotský patriarcha, kardinál Bechara Rai a další vysocí státní a náboženští představitelé různých zemí Blízkého východu.

Ad 2. Petrův nástupce ve své promluvě vyšel z loga apoštolské cesty, holubice s olivovou ratolestí, které odkazuje k příběhu o potopě a záchraně, přítomnému v různých náboženských tradicích. Také dnes je ve jménu Božím zapotřebí, abychom kvůli uchování míru nastoupili společně jako jedna rodina do archy, která dokáže brázdit moře v bouřích světa, do archy bratrství, zdůraznil papež.

„Východiskem je uznání, že Bůh je původcem jediné lidské rodiny. (...) Nelze ctít Stvořitele, aniž bychom opatrovali posvátnost každého člověka a každého lidského života. Každý je v Božích očích stejně cenný. On totiž nepohlíží na lidskou rodinu s vybíravostí, která vylučuje, nýbrž s přejícností, která objímá. Přiznat proto každému člověku tatáž práva znamená oslavit na zemi Boží jméno. Ve jménu Boha Stvořitele je tedy třeba bez váhání odsoudit jakoukoli formu násilí, protože jde o závažnou profanaci Božího jména, užívá-li se k ospravedlňování nenávisti a násilí proti bratrovi. Neexistuje násilí, které by se dalo nábožensky ospravedlnit.

Nepřítelem bratrství je individualismus, který se projevuje vůlí prosazovat sebe a svoji skupinu nad ty ostatní. Je to léčka, která ohrožuje všechny aspekty života, dokonce i tu nejvznešenější a vrozenou lidskou výsadu, totiž otevřenost vůči transcendenci a religiozitu. Opravdová religiozita spočívá v lásce k Bohu z celého srdce a k bližnímu jako k sobě. Náboženské jednání se proto potřebuje neustále očisťovat od opětovně se vynořujícího pokušení považovat druhé za nepřátele a protivníky. Každé krédo je povoláno překonávat rozpor mezi přáteli a nepřáteli, aby si osvojilo nebeskou perspektivu, jež lidi pojímá bez privilegování a diskriminací.

Rád bych proto ocenil nasazení této země za snášlivost, zaručování svobody náboženského kultu a odmítání extremismu a nenávisti. Pokud se prosazuje základní svoboda vyznávání

vlastního kréda, což je vnitřní požadavek k realizaci člověka, zároveň se tak bdí nad tím, aby náboženství nebylo používáno účelově a vyhnulo se riziku, že svolením k násilí a terorismu popře sebe samo.

Bratrství zajisté „také zahrnuje mnohotvárnost a různost, jaká se nachází mezi sourozenci, třebaže jsou spojeni svým zrozením a mají tutéž přirozenost a důstojnost“ (Poselství ke Světovému dni míru 2015, 2). Náboženská pluralita je toho výrazem. Správný postoj v tomto kontextu není násilná uniformita, ani smířlivý synkretismus. Jako věřící jsme povoláni usilovat o stejnou důstojnost pro všechny ve jménu Milosrdného, který nás stvořil a v jehož jménu je třeba hledat skladbu kontrastů a bratrství v různosti. Chtěl bych tady zdůraznit přesvědčení katolické církve: „Nemůžeme se však obracet v modlitbě k Bohu, Otci všech, jestliže odmítáme chovat se bratrsky k některým lidem, stvořeným podle Božího obrazu“ (Nostra aetate, 5).

Po úvodní úvaze nad povahou bratrství se papež František zamýšlel nad tím, jak tento postoj konkrétně uskutečňovat v lidské rodině a za jakého přínosu náboženství. Jako v každé rodině, poznamenal, se tak děje pomocí každodenního dialogu. Ten předpokládá vlastní identitu, které se není nutné zříkat, abychom se druhému zalíbili.

„Současně však požaduje odvahu vůči jinakosti, což obnáší plné uznání druhého a jeho svobody a následný závazek zasadit se o to, aby jeho základní práva byla vždycky, všude a kýmkoli dodržována. Bez svobody totiž nelze být dětmi lidské rodiny, nýbrž jen otroky. Zdůraznit chci náboženskou svobodu. Ta se neomezuje pouze na svobodu kultu, ale spatřuje v druhém opravdu bratra, syna téhož lidství, kterému Bůh dává svobodu, a proto ho žádná instituce nesmí k ničemu nutit, ani v Božím jménu. Odvaha vůči jinakosti je duší dialogu, zakládajícího se na upřímnosti úmyslů. Dialogu totiž škodí přetvářka, skrze níž narůstá odstup a podezření. Nelze hlásat bratrství a pak mu jednáním protirečit“.

Varoval papež slovy, která se mezi řádky dotkla podřadného postavení mnoha zahraničních pracujících ve Spojených arabských emirátech, kteří nejsou plnoprávními státními občany. Římský biskup pak poukázal na úlohu modlitby, která posiluje bratrství, pokud se koná srdcem. Je tudíž prvním krokem v mezináboženském dialogu, zdůraznil František a vrátil se zpět k úvodnímu obrazu holubice. Stejně jako ona se mírová budoucnost nese na dvou křídlech, jimiž jsou výchova a spravedlnost.

„Výchova – latinsky vytáhnout, vyvést – znamená odkrýt cenné duševní zdroje. Je útešné konstatovat, že se v této zemi investuje nejenom do těžby surovinových zdrojů, ale také zdrojů srdce, do výchovy mládeže. To je snaha, která, jak věřím, bude pokračovat a rozšiřovat se i jinde. Také výchova probíhá ve vztahu, ve vzájemnosti. Známou maximu „poznej sám sebe“ musíme doplnit o druhou, která praví: „poznej bratra“, jeho dějiny, kulturu a víru, protože neexistuje pravé poznání sebe bez poznání druhého. (...) Investice do kultury vedou k poklesu nenávisti a nárůstu civilizovanosti a prosperity. Výchova a násilí jsou v nepřímé úměře“.

Spravedlnost je druhým křídlem míru, pokračoval papež František, a proto nelze věřit v Boha a nesnažit se uplatňovat spravedlnost vůči všem. Spravedlnost se ovšem také úzce váže k míru, podle výroku proroka Izaiáše »Spravedlnost vytvoří pokoj« (Iz 32,17).

„Pokoj zmirá, odlučuje-li se od spravedlnosti, ale spravedlnost je falešná, pokud není všeobecná. Spravedlnost určená pouze příbuzným, krajanům a věřícím téže víry je kulhající spravedlnost, předstíraná spravedlnost. Náboženství mají také úkol připomínat, že chtivost zisku činí srdce netečným a že nynější zákony trhu, požadující všechno a hned, nenapomáhají setkání, dialogu, rodině a podstatným dimenzím života, jež vyžadují čas a trpělivost. Kéž by náboženství byla hlasem těch posledních, kteří jsou bratři, nikoli statistiky; kéž by stála na straně chudých; bděla na stráž bratrství v temnotě konfliktů a ostražitě upozorňovala lidstvo, aby nezavíralo oči před nespravedlnostmi a nikdy se nevzdávalo před četnými dramaty světa“.

Připomínal František na mezináboženské konferenci. V závěru své promluvy se inspiroval obrazem pouště, která obklopuje lesk emirátských metropolí. Toto kdysi nehostinné místo zažívá nebývalou prosperitu a poskytuje práci lidem mnoha různých národů, ovšem jeho trvalý rozkvět to nezaručuje, upozornil římský biskup.

„Nepřítelem bratrství je individualismus a překážkou rozvoje lhostejnost, která obrací kvetoucí louky v pusté pláně. Čistě utilitaristický rozvoj totiž neumožní skutečný a trvalý pokrok. Jedině integrální a soudržný rozvoj skýtá budoucnost hodnou člověka. Lhostejnost brání vidět za ziskem lidské společnosti a bratra za prací, kterou koná. Lhostejnost totiž nehledí k zítřku; nestará se budoucnost stvoření, nepečuje o důstojnost cizince a budoucnost dětí“.

Papež František zakončil výzvou adresovanou ostatním zemím na Arabském poloostrově, poté, co ocenil respekt, toleranci a svobodu náboženského kultu v emirátské federaci.

„Přál bych si, aby nejenom tady, ale v celém milovaném a neuralgickém blízkovýchodním regionu nastaly konkrétní příležitosti k setkávání; ve společnostech, kde by lidé různých náboženství měli totéž právo na občanství a kde by právo na existenci bylo upíráno jedině násilím v každé jeho formě.“

Bratrské soužití, založené na výchově a spravedlnosti; lidský rozvoj budovaný na přívětivé inkluzi a právech každého – to jsou semena pokoje, kterým jsou náboženství povolána dát vzrůst. Je na nich, jako snad nikdy dříve, aby v těchto delikátních dějinných okolnostech splnila úkol, který již nesnese odkladu, totiž aktivně přispět k demilitarizaci lidského srdce. Honba za zbrojením, rozšiřování sfér vlastního vlivu a agresivní politika na úkor druhých nikdy nepřinesou stabilitu. Válka neumí vytvořit nic jiného než bídu, zbraně nic jiného než smrt!

Lidské bratrství od nás, náboženských představitelů, vyžaduje povinnost zbavit slovo „válka“ jakéhokoli nádechu schvalování. Vraťme mu jeho ubohou krutost. Neblahé důsledky války máme před svými očima. Myslím zejména na Jemen, Sýrii, Irák a Libyi. Postavme se, bratři, v jediné lidské rodině proti logice ozbrojené moci, proti zpeněžování vztahů, ozbrojování hranic, stavění zdí, umlčování chudých – tomu všemu odporujme jemnou silou modlitby a každodenní snahou o dialog“.

Ad 3. Vrcholem papežovy návštěvy na Arabském poloostrově je nepochybně křesťansko-muslimský dokument, který na mezináboženském kongresu v Abú Dhábí podepsal za katolickou církev papež František a nejvyšší věroučná autorita sunnitského islámu, vrchní imám univerzity Al Azhar, Ahmed Al Tajíb. Společný dokument nazvaný **Lidské bratrství** s podtitulkem „za světový mír a společné soužití“, který byl na mezináboženském kongresu celý přečten, je významným historickým milníkem, pokud jde o uznání náboženské svobody a odmítnutí jakéhokoli náboženského ospravedlnování násilí. Pětistránkový dokument podává důkladnou analýzu globálního lidského soužití, ale i konkrétní podmínky jeho kultivace směrem k všelidskému bratrství, jež plyne z víry v jediného Boha Stvořitele.

Papež ve svojí promluvě na zmíněném kongresu citoval z tohoto dokumentu tři pasáže:

„Nikdo nesmí účelově zacházet s náboženstvím s cílem podněcovat nenávisť, násilí, extrémismus a slepý fanatismus... [anebo] používat Boží jméno k ospravedlnění vražedných skutků, vyhnanství, terorismu a útlaču.“

„Svoboda je právem každého člověka: každý požívá svobody vyznání, myšlení, vyjadřování a jednání. Pluralismus a rozdílnost náboženství, barvy pleti, pohlaví, rasy a jazyka jsou výrazem moudrosti božské vůle, s níž Bůh stvořil lidské bytosti. Tato božská Moudrost je původ, od něhož se odvozuje právo na svobodu vyznání a svobodu být odlišní“.

„Spravedlnost založená na milosrdenství je cestou, kterou je třeba se ubírat, aby se dosáhlo důstojného života, na které má právo každá lidská bytost.“

Mezináboženským setkáním se první den papežovy návštěvy v Abú Dhábí skončil. Zítra bude sloužit eucharistii na stadionu, který pojme přibližně 100 tisíc lidí. Katolíků žije v Emirátech bezmála milion.

Papež ve Spojených arabských emirátech – 2. den

1. „Blahoslavení tvůrci pokoje“ – Historicky první papežské bohoslužby na Arabském poloostrově se zúčastnilo 180 tisíc lidí. Papež František celebroidal na největším fotbalovém stadionu v Abú Dhábí.

2. Média Spojených arabských emirátů o papežské návštěvě: publicita i retušování

Papež František opustil Arabský poloostrov před půl jedenáctou středoevropského času. Po rozloučení s korunním princem, šejkem Mohammedem bin Zajídem al-Nahjánem, jak si žádá protokol státních návštěv, se papežský speciál vydal na téměř sedmihodinovou cestu do Říma. Na římském letišti Ciampino přistál v 16:15.

Za zmínku stojí, že jako projev pozornosti k papežské návštěvě vlajkové aerolinie Spojených arabských emirátů, již zmíněný Ethiad a Emirates, zařadily do dopoledních televizních programů na svých linkách přímý přenos z papežské bohoslužby.

Blahoslavení tvůrci pokoje

Ad 1. Dnešní mše svatá v Abú Dhábí vstoupí do dějin jako dosud největší křesťanská událost na Arabském poloostrově. Podle místních zdrojů se na papežskou bohoslužbu sjelo 180 tisíc poutníků. Jen zlomku příchozích se poštěstilo obsadit 43 tisíc míst na stadionu *Zayed Sports City*, ostatní se zúčastnili mše prostřednictvím obrazovek před stadionem. V pestrobarevném zástupu na pozadí draperií papežského pódia, jejichž běl pointovaly jen žluté květy a rudé pruhy na albách ministrantů, byli zastoupeni věřící stovky národností a asi 4 tisíce muslimů. Kázání přečetl v arabštině papežský sekretář, egyptský kněz Yoannis Lahzi Gaid. Společné liturgické texty zazněly v angličtině, zatímco v homilii zůstal Svatý otec věrný italštině. Vybízel v ní k mírnosti a spravedlnosti „navzdory všemu“, podle vzoru, jaký nám Ježíš odkázal v blahoslavenstvích.

Blahoslavenství všedního dne

„Nechť jsou vaše společenství oázami pokoje,“ řekl František křesťanům Arabského poloostrova. Následování Ježíše a život podle blahoslavenství však nepřináší vždy veselí, konstatoval dále. „Kdokoli žije v zármutku, trpí nespravedlností, kdo se obětavě snaží být tvůrcem pokoje, ten ví, co znamená trpět,“ řekl Svatý otec katolickým věřícím, kteří z naprosté většiny přišli do Emirátů za prací a nežijí vždy ve snadných podmínkách. Povzbuzoval je ke svatosti všedního života.

„Drazí bratři a sestry, chtěl bych vám také říci, že život podle blahoslavenství nevyžaduje nápadná gesta. Pohledme na Ježíše: nezanechal po sobě nic napsaného, nevybudoval nic impozantního. A když nám říkal, jak žít, nepožadoval, abychom stavěli velkolepá díla anebo o sobě dali vědět mimořádnými skutky. Žádal nás, abychom realizovali pouze jediné umělecké dílo, dosažitelné pro každého, totiž svůj život. Blahoslavenství jsou tedy mapou života, nevyžadují nadlidské konání, nýbrž napodobování Ježíše v každodenním životě.“

Smysl pozemského života: společenství s Bohem a láska k druhým

Křesťanský život není souborem předpisů, jež je třeba dodržovat, ani souborem nauk, jež je třeba znát, nýbrž spočívá ve vědomí, že jsme milováni Otcem. Křesťanství znamená radovat se

z blahoslavenství a chápat život jako příběh věrné Boží lásky. Právě tato radost, kterou nám nikdo na světě nemůže dát, ale ani vzít, je závdavkem věčného štěstí. Ježíš převrací obvyklé smýšlení, v němž jsou za blahoslavené považováni bohatí a úspěšní. Mluví o blahoslavených chudých, tichých, spravedlivých a pronásledovaných, kázal papež František:

„Kdo má pravdu? Ježíš nebo svět? Abychom to pochopili, pohledíme, jak žil Ježíš: chudý majetkem a bohatý láskou, uzdravil tolik životů, ale neušetřil ten svůj. Přišel, aby sloužil a nikoli, aby si nechal sloužit; učil nás, že velkým není ten, kdo má, nýbrž ten, kdo dává. Spravedlivý a tichý, neodporoval a nechal se odsoudit nespravedlivě. Tímto způsobem přinesl Ježíš na svět Boží lásku. Pouze takto porazil smrt, hřích, strach i samo zesvětštění, totiž silou božské lásky. Prosme dnes společně o milost, abychom znovu objevili podmanivost následování a napodobování Ježíše, abychom nehledali nic jiného než Jeho a Jeho pokornou lásku. Právě tady, ve společenství s Ním a v lásce k druhým totiž spočívá smysl pozemského života.“

Polyfonie víry a symfonie Ducha svatého

Papež František poděkoval místním křesťanům za jejich život podle evangelia. „Říká se, že mezi napsaným a prožívaným evangeliem je stejný rozdíl jako mezi napsanou a zahrnou hudbou,“ dodal. K symfonii a „radostné polyfonii víry“ přirovnal také rozmanitost jazyků a ritů, kterou „Duch svatý miluje a neustále doladuje“. Bohatství kultur a obřadů odrážela také modlitba věřících pronášená v korejštině, v konkáštíně (indoíránském jazyku užívaném na západním pobřeží Indie), ve francouzštině, v tagalštině, jež je jedním z nejrozšířenějších jazyků na Filipínách, a dále v urdštině, užívané především muslimskou komunitou v Indii, a v malajálamštině, hlavním jazyce indického státu Kérala. Svatý otec připomněl také epizody ze života dvou světců, pokušení sv. Antonína poustevníka a pokyny sv. Františka z Assisi pro spolubratry putující k Saracénům. Zatímco u svatého poustevníka poukazyval na to, že Bůh je přítomen i ve chvílích zkoušky, kdy jej sami nejsme s to zahlédnout, z nepsané řehole sv. Františka citoval pasáž vybízející k mírnosti:

„Nebudou začínat hádky nebo spory, ale »kvůli Pánovi se podřídí každému lidskému zřízení« (1 Petr 2,13) a vyznají, že jsou křesťané“ (Regola non bollata, XVI). Ani hádky, ani spory – to platí i por kněze - v době, kdy mnozí odcházeli vystrojeni těžkými zbraněmi, svatý František připomněl, že křesťan se vydává na cestu vyzbrojen pouze svojí pokornou vírou a konkrétní láskou. Mírnost je důležitá, a budeme-li ve světě žít Božím způsobem, budeme přívodem Jeho přítomnosti; jinak nepřineseme plody.“

Na závěr František přirovnal společenství křesťanů na Arabském poloostrově k církvi ve Filadelfii, o níž slyšíme ve Zjevení sv. Jana. „Jméno Filadelfia znamená láska mezi bratry. Je to církev, jež setrvává v Ježíšově slovu a bratrské lásce, je milá Pánu a přináší plody. Vyprošuji vám milost opatrovat pokoj a jednotu, navzájem o sebe pečovat v krásném bratrství, pro které neexistuje první a druhá kategorie křesťanů,“ končil papež František homilii na stadionu v Abú Dhábí.

6.2.2019

Obviňuji mne, že se nechávám používat od muslimů, ale i od novinářů

Tisková konference papeže Františka při návratu z Abú Dhábí, 6. 2. 2019

„Byla to cesta příliš krátká, avšak pro mne znamenala velkou zkušenost. Myslím si, že každá cesta je „historická“ a že každý náš den je tu k tomu, abychom psali dějiny všedního dne. Žádné dějiny nejsou malé, každé mají svou velikost a důstojnost. I tehdy, kdy jsou nehezké, skrývají v sobě důstojnost, která vždy může vyjít najevo.“ Těmito slovy zahájil papež František svůj dlouhý rozhovor s novináři, kteří jej doprovázeli na cestě do Emiráťů. František se podrobně zastavil u otázky dialogu s muslimy, ale odpověděl také na otázky o Venezuele, včetně Madurova dopisu poslaného do Vatikánu, a vyjádřil se ke zneužívání řeholních sester ze strany duchovních.

Město na poušti

Právo na první dotaz má tradičně novinář navštívené země. Imad Atrach (Sky News Arabia) se zeptal, jaké budou bezprostřední výsledky této cesty, a na Františkův dojem ze Spojených arabských emirátů:

Papež: „Viděl jsem moderní zemi, město mne zaujalo. Včetně pořádku, jaký ve městě udržují. Říkal jsem si, jak dokáží zalévat květiny na téhle poušti. Je to moderní země, která přijímá lidi mnoha národností, a je to země, která hledí do budoucna, například pokud jde o vzdělávání dětí. Vychovávají je s pohledem upřeným do budoucna. Zaujal mne také problém vody. Chtějí se v blízké budoucnosti pokusit o využití mořské vody a přeměňovat ji na pitnou a podobně také využít vody z vlhkost. Hledají stále nové věci. Slyšel jsem také jak kdosi řekl: nafta jednou nebude stačit a my se připravujeme. Měl jsem dojem, že jde o zemi otevřenou a nikoli uzavřenou. Rovněž pokud jde o náboženskou dimenzi, zažil jsem islám otevřený, dialogický, islám bratrství a míru. Chtěl bych zdůraznit také poslání k míru, které jsem vycítil, navzdory problémům spojeným s válkami probíhajícími v tomto regionu. Velmi na mne zapůsobilo setkání s islámskými učenými z různých míst a různých kultur; bylo to hluboké setkání. Naznačuje rovněž určitou otevřenost této země pro regionální, univerzální a náboženský dialog. Zapůsobilo na mne rovněž samotné mezináboženské sympóziu – byl to významný kulturní čin. Jak jsem zmínil také ve své promluvě, významné je to, co v minulém roce udělali pro ochranu dětí na internetu. Pedopornografie je dnes „průmyslem“, který přináší velké zisky a zneužívá děti. Tato země si to uvědomila. Asi bychom našli také negativní věci... ale děkuji vám za přijetí.“

Přípravy dokumentu trvaly téměř rok

Nour Salman z Emirate News Agency se zeptal, jak bude deklarace o lidském bratrství v budoucnu aplikována a na papežův názor na úmysl Mohammada bin Zajída postavit kostel sv. Františka v mešitě Imáma Ahmada al Tajíba.

Papež: „Dokument byl velmi důkladně propracován a doprovázen modlitbou. Jak vrchní imám a jeho tým, tak i já se svým týmem, jsme se velmi modlili, aby se podařilo sestavit tento dokument. Já totiž vidím v této chvíli pouze jedině veliké nebezpečí a tím je ničení, válka a nenávist mezi námi. Pokud si my věřící nedokážeme podat ruku, obejmout se a políbit - a také modlit - naše víra bude poražena. Tento dokument se odvíjí od víry v Boha, který je Otcem všech a Otcem míru. Odsuzuje veškeré ničení, veškerý terorismus, počínaje prvním terorismem v dějinách, kterým je čin Kainův. Je to dokument, na němž se pracovalo téměř celý rok, byl odeslán z jedné strany na druhou, doprovázen modlitbami... A takto dozrával, tak trochu v utajení, aby se dítě nenarodilo předčasně, aby byl dozrálý.“

Vůle k mírovému procesu v Jemenu

Novinář německých veřejnoprávních médií ARD Jörg Seisselberg se ve své otázce zastavil u okázalého přivítání papeže na půdě Emirátů: „Byl jste přijat s vojenskými poctami, stíhačky po nebi kreslily vatikánské barvy... A já se ptám, jak na to reguje papež František, který přichází s poselstvím míru?“ – ptal se německý novinář. Zajímalo jej také, zda se papež setkal s odezvou na svůj apel na mír v Jemenu, zda jsou naděje na nějaký ohlas a na konkrétní kroky k míru v této zemi.

Papež: „Všechna gesta přivítání považuji za gesta dobré vůle. Každý k nim přistupuje podle svých kulturních zvyklostí. Dostalo se mi ohromného přivítání, dělali první poslední, malé i velké věci, protože vnímali, že návštěva papeže je dobrá věc. Kdosi ji dokonce označil za požehnání... ví Bůh. Chtěli mi dát pocítit, že jsem vítaným hostem. Pokud jde o války, vy jste zmínil jednu z nich. Je těžké činit závěry po dvou dnech a poté, co jsem na toto téma mluvil jen s několika lidmi. Odpovím, že jsem se setkal s dobrou vůlí k zahájení mírových procesů. To bylo společným jmenovatelem rozhovorů ohledně válečných situací.“

Ani milimetr od koncilu

Na otázku tematicky navázal také Domenico Agassi z italského deníku *La Stampa*. Ptal se na důsledky podepsaného dokumentu pro islámský svět, zejména pro země jako Jemen a Sýrie, ale také na jeho důsledky pro katolíky, vzhledem k tomu, že část z nich papeže obviňuje, že se nechává používat muslimskou stranou.

Papež: „Obviňují mne, že se nechávám používat - ale nejen od muslimů! Ode všech, včetně novinářů! To je riziko podnikání. Jednu věc bych však chtěl říct a jasně zdůraznit: z katolického hlediska se tento dokument nevychýlil ani o milimetr za II. vatikánský koncil. Ani trochu! Dokument byl vypracován v duchu Druhého Vatikánu. Dříve než jsem rozhodl o jeho schválení a podobě, dal jsem ho číst několika teologům a také teologovi Papežského domu, který je dominikán, s celou důkladnou dominikánskou tradicí – tím nemyslím hon na čarodějnice, nýbrž schopnost správně věci rozlišit. A on jej schválil. Pokud se někdo necítí dobře, rozumím tomu, není to věc, která by byla běžně na pořadu dne, a není to krok zpět. Je to krok kupředu, který přichází po šedesáti letech. Koncil se musí rozvíjet. Historici říkají, že k projevení důsledků koncilu v církvi je zapotřebí sta let – takže jsme v půli cesty. Mně se to také stalo! Našel jsem v dokumentu jednu větu, která mne překvapila, a zapochyboval jsem, zda je to přesně takhle. A ukázalo se, že jde o citaci z Koncilu! V islámském světě jsou různé názory, některé radikálnější, jiné nikoli. Na včerejším zasedání rady učenců byl nejméně jeden šíita a mluvil dobře. Jistěže mezi nimi budou rozdílnosti... ale jde o proces a procesy musejí dozrávat - jako květiny, jako ovoce.“

Dokument bude studován, ne vnucován

Další otázku položila Matilde Imberty z *Radio France*. „Právě jste ukončil návštěvu Emirátnů a zanedlouho se vydáte do Maroka. Zdá se nám, že jste se rozhodl mluvit se zcela konkrétními mluvčími islámu. Jde o záměrnou volbu?“ – ptala se francouzská novinářka. Povšimla si také ambiciózních formulací právě podepsaného dokumentu v otázce vzdělání. „Myslíte si, že skutečně může ovlivnit muslimské věřící?“

Papež: „Slyšel jsem některé muslimy mluvit o tom, že by měl být studován na univerzitách, přinejmenším rozhodně na Al-Azhar, a ve školách. Má být studován, nikoli vnucován. Pokud jde o blízkost těchto dvou cest, je tak trochu náhodná. Chtěl jsem se zúčastnit setkání v Marrakéši (Mezivládní konference o migracích v prosinci 2018, pozn. red.), ale vstoupily do toho protokolární záležitosti, nemohl jsem jet na setkání aniž bych oficiálně navštívil stát. Proto jsme návštěvu odložili a nyní se dostala do souvislosti s touto cestou. Na konferenci do Marrakéše jel státní sekretář. Byla to tedy otázka diplomacie a slušnosti. Blízkost termínů nebyla plánována. Ovšem pokud jde o Maroko, kráčím ve stopách sv. Jana Pavla II., který jej navštívil jako první. Bude to příjemná cesta. Dostal jsem pozvání také z dalších arabských zemí. Uvidíme příští rok – ať už já nebo jiný Petr – někdo se tam vydá.“

Žádost o zprostředkovatelskou roli ve Venezuele

Maria Sagrario Ruiz ze španělského rozhlasu (*Radio Nacional de España*) připomněla dlouhé dějiny vatikánské diplomacie „malých kroků“ a její významnou úlohu vyjednavče mezi stranami konfliktů. V roce 1978 takto Jan Pavel II. dokázal zabránit konfliktu mezi Argentinou a Chile, podotkla španělská novinářka. Její dotaz směřoval na list, který venezuelský prezident Nicolás Maduro odeslal v těchto dnech do Vatikánu, s prosbou, aby se ujal zprostředkovatelské úlohy v dialogu s opozicí. Je Vatikán ochoten tuto roli přijmout?

Papež: „Zprostředkovatelská role mezi Argentinou a Chile byla odvážným činem sv. Jana Pavla II., podařilo se mu předejít válce. Je to věc malých kroků, z nichž posledním je zprostředkování dialogu. Nejprve dochází ke kontaktům, vstřícným krokům, ale tak to chodí nejen ve Vatikánu, ale všude v diplomacii. Tak se dělá diplomacie. Státní sekretariát jistě dokáže vyhodnotit všechny kroky, které lze učinit. Před cestou jsem se dozvěděl, že diplomatickou poštou má přijít Madurov list. Ještě jsem ho nečetl, uvidíme, co lze dělat. Podmínkou zprostředkování je ovšem vůle obou stran, musejí o ně žádat obě strany. Svatý stolec byl ve Venezuele zastoupen v okamžiku dialogu, kterého se účastnil (bývalý španělský premiér) Zapatero a mons. Tscherrig a posléze pokračoval mons. Celli. Avšak hory chtěly rodit a porodily myš, nic z toho nevzešlo. (obrat užívaný v románských jazycích, z latinského: *Parturient montes, nascetur ridiculus mus*, Horatius, Ars

poetica, v. 139, pozn. red.) Přečtu si list a uvidím, co se dá dělat. Podmínkou však je přání obou stran. Já jsem vždy připraven. Když lidé přicházejí za farářem kvůli problémům mezi manželem a manželkou, přijde zpravidla nejdřív jen jeden. Otázka zní: druhá strana si přeje totéž nebo ne? Rovněž pro státy platí, že nejprve je třeba zvážit, zda žádat vstřícné kroky nebo zprostředkování. – A do Španělska přijedu!“ – dodal na závěr odpovědi španělské novinářce papež František.

Dobry dojem z muslimských uencu

Setkal jste se s radou muslimských starších, o čem jste mluvili? Dospělo k nim vaše poselství? – ptala se Maria Angeles Aconde z Rome Reports.

Papež: „Tito učenci jsou opravdu moudří. Nejprve promluvil vrchní imám, pak postupně každý z nich – počínaje nejstarším, který mluvil španělsky, protože pochází z Mauritanie, kde se jazyk naučil – až po nejmladšího, který je sekretářem a mluvil sám málo, protože sdělil všechno prostřednictvím videa. Bylo to velmi pěkné. Klíčovým slovem jejich projevu byla moudrost a pak věrnost. Položili důraz na cestu života, v níž tato moudrost narůstá a věrnost se posiluje. Odtud pochází přátelství mezi národy. Jeden z nich byl šíitou, jiní z dalších muslimských prostředí. Mluvili o moudrosti a věrnosti, o cestě, která vede k budování míru, protože mír je dílem moudrosti a věrnosti. Můj dojem byl, že jsem mezi skutečnými mudrci. Tento poradní sbor je pro vrchního imáma garancí ... Byl jsem velmi spokojen.“

Sofia Barbarani z vládního anglického deníku Emirátů The National se ptala na dopis holčičky, která přeskočila zábradlí a podala papeži dopis. František přiznal, že zatím dopis nečetl, ale ocenil její odvahu, kterou pak následovala také další dívka.

Odsouzení terorismu a násilí

Italská novinářka Franca Giansoldati připomněla slova imáma Al Tajíba o „islamofobii“. „Proč nezaznělo nic o „christianofobii“ nebo o pronásledování křesťanů?“ – ptala se vatikanistka italského deníku Il Messaggero.

Papež: „Já jsem o něm mluvil. Sice ne v té samé chvíli, ale často o něm mluvím. Myslím, že dokument se týká spíše jednoty a přátelství. Ovšem ve skutečnosti jsou v něm také slova odsouzení, totiž odsouzení násilností a některých skupin, které se označují za islámské – ačkoli tito učenci tvrdí, že nejde o islám – a pronásledují křesťany. Nezapomenu na jednoho muže z Lesbu a jeho děti. Bylo mu třicet let, plakal a řekl mi: Já jsem muslim, moje žena byla křesťanka. Přišli teroristé z ISIS, uviděli její kříž a vyzvali ji, aby konvertovala. Když odmítla, podřízli jí hrdlo přede mnou. Toto je vezdejší chléb teroristických skupin: ničení člověka. Dokument proto představuje rozhodné odsouzení tohoto jednání.“

Problém svobody náboženství

Také Ines San Martin z portálu Crux nadnesla téma náboženské svobody. „Mluvíte o náboženské svobodě, o tom, že náboženská svoboda je tématem širším než svoboda kultu. Mohl byste k tomu říci více? Dnes se vracíme ze země známé pro svou toleranci, a přece mnozí katolíci, kteří dnes byli na stadionu, mohli poprvé za svůj pobyt v Emirátech slavit otevřeně svou víru.“

Papež: „Každý proces má svůj počátek, své dříve a později, aniž by se zastavil. Zasáhl mne rozhovor s jedním třináctiletým chlapcem, který kdysi přijel do Říma. Řekl mi: „Některé věci, které říkáte mi připadají zajímavé, ale já bych je chtěl vyslovit jako ateista: Co mám dělat jako ateista, abych se stal člověkem míru?“ Odpověděl jsem mu s tím, aby dělal, co cítí, a trochu jsme spolu popovídali. Jeho odvaha se mi líbila. Je ateista, ale hledá dobré – i v tom je jistý proces. Musíme respektovat a doprovázet všechny procesy, ať už jsou jakékoli. Myslím, že toto jsou kroky kupředu.“

Následovat odvážný postup Benedikta XVI. v otázkách zneužívání

Nicole Winfield z agentury Associate Press se zeptala na článek zveřejněný minulý týden v příloze vatikánského deníku Osservatore Romano na téma sexuálního zneužívání zasvěcených žen ze strany duchovních. Jak bude Svätý stolec postupovat v této věci, vyjde nějaký dokument nebo směrnice?

Papež: „Je to tak, je to problém. Týrání žen je problém a troufnu si říci, že lidstvo v tom ještě nedozrálo: žena je považována za člověka „druhé kategorie“. Začneme tedy odtud, jde o kulturní problém, který dospívá až k vraždám žen. Existují země, v nichž týrání žen přerůstá ve vraždy. Ještě než dojdou k odpovědi na vaši konkrétní otázku, chtěl bych zmínit jednu zvláštnost. Prozkoumejte sami, jestli tomu tak je, ale slyšel jsem, že ženské šperky mají počátek v jakési pradávce východní zemi, kde bylo ze zákona možné vyhnat, zapudit ženu. Pokud manžel – nevím zda je to pravda či nikoli – vybídl ženu k odchodu, musela v té chvíli odejít pouze s tím, co měla na sobě. Nesměla si s sebou vzít nic jiného. Proto se začala zdobit šperky ze zlata a drahých kamenů, aby měla majetek, který jí dovolí přežít. Je pravda, že v církvi byli někteří duchovní, kteří tyto věci dělali. V některých regionech více než v jiných. Byli tu kněží a také biskupové, kteří to dělali. A myslím si, že se to děje doposud. Není tomu totiž tak, že ve chvíli, kdy si něčeho povšimneš, všechno ustane. Pokračuje se v tom. Pracujeme nad tímto problémem už dlouho. Suspendovali jsme nejednoho duchovního, poslali jsme je pryč, a také – nevím, zda tento proces už skončil – jsme rozpustili jistou ženskou řeholní kongregaci, která byla s tímto jevem velmi spojená. Jde totiž o zkaženost, korupci. Je třeba učinit více? Ano. Je k tomu vůle? Ano. Je to ovšem proces, který trvá už dlouho. Papež Benedikt měl odvalu udělat v této oblasti mnoho. Vypráví se o tom jeden příběh: papež Benedikt měl všechny důkazy o sexuální a ekonomické korupci v jisté náboženské organizaci. Pokoušel se o tom mluvit, ale v cestě mu stály jisté filtry a nedařilo se mu to. V odhodlání dobrat se pravdy uspořádal nakonec papež zvláštní schůzku a Joseph Ratzinger na ni přišel s celou dokumentací a se všemi důkazy. Když se vrátil, řekl svému sekretáři: Dej to do archivu, zvítězila druhá strana. Nemělo by nás to pohoršovat, jsou to určité kroky v rámci určitého procesu. Když se však stal papežem, první věc, kterou řekl, byla: Vytáhni mi tuhle věc z archivu. Jisté klišé o něm mluví jako o slabochovi, ale on není slabý ani trochu. Je to muž dobrý, kus chleba je horší než on, avšak byl mužem silným a důsledným. To on započal s řešením tohoto problému! Modli se, abychom v něm mohli pokročit. Já si to přeji. Takové případy skutečně existují - na různých místech, v některých kongregacích, zejména v nových, a v některých oblastech více než v jiných. Ano, stává se to. Pracujeme na tom.“